

ERIC HOBSBAWM'IN SOSYAL HAYDUT PRENSİPLERİ BAĞLAMINDA BİR HALK KAHRAMANI: YADO PAŞA

Ömer Faruk ELALTUNTAŞ¹, Emin KARACA²

Geliş: 28.06.2021 / Kabul: 27.07.2021

Öz

Her toplum zamanla bozulan sosyal ve iktisadi düzenin karşısında halkın hakkını savunmak üzere var olan otoriter güçlere başkaldıran sosyal haydutlar oluşmuştur. Eric Hobsbawm'ın *sosyal haydut* olarak tanımladığı bu kişiler, günlük yaşamlarında halkın içinde sıradan bir hayat sürdüren karakterlerdir; ancak içtimai hayatta oluşan bozukluklar bu kişileri haksızlıklar karşısında eyleme geçmeye itmiştir. Adi soyguncular ve gangsterlerden özellik olarak farklı olan sosyal haydutlar, bir amaç uğruna mücadeleye girişmişler ve halktan aldıkları destekle davalarını hayatları pahasına sürdürmüşlerdir.

1889-1929 yılları arasında Bingöl ve yöresinde yaşamış bir sosyal haydut olan Yado (Yadin Paşa) yaşadığı dönemin şartlarından doğan olağanüstü gelişmeler ve toplum içinde yaşanan kargaşalardan dolayı yerel otoriter güçlere karşı verdiği mücadele ile yöre insanı tarafından halk kahramanı olarak nam salmıştır. Bu çalışmada Eric Hobsbawm'ın Sosyal Haydut Prensipleri Bağlamında Bingöllü Yado'nun hayatı ve mücadelesi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hobsbawm, Sosyal Haydut, Halk Kahramanı, Yado, Bingöl

A FOLK HERO IN THE CONTEXT OF ERIC HOBSBAWM'S SOCIAL BANDIT PRINCIPLES: YADO PASHA

Abstract

Against the deteriorating social and economic order in most societies, social bandits have emerged that rebelled against the authoritarian powers that exist to defend the rights of the people. These people, described as social bandits by Eric Hobsbawm, are characters who lead an ordinary life in public in their daily lives, however, the disorders in social life pushed these people to take action against injustices. Social thugs who differ in characteristics from common robbers and gangsters engage in a fight for a cause and with the support they received from the public, they continued their cause at the cost of their lives.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, SBMYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Öğretim Üyesi, ofelaltuntas@bingol.edu.tr.

² Öğretmen, MEB, Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü, emin_karaca@hotmail.com.

Yado (Yadin Pasha), a social bandit who lived in Bingol and its surroundings between 1889-1929, extraordinary developments arising from the conditions of the period in which he lived and because of the chaos in society, he became famous as a folk hero in the region with his struggle against local authoritarian forces. In this study, the life and struggle of Yado from Bingol was examined in the context of Eric Hobsbawm's Social Bandit Principles.

Keywords: Hobsbawm, Social Bandit, Folk Hero, Yado, Bingol.

Giriş

Tarihi süreç boyunca çeşitli toplumlarda dini, ekonomik, etnik ve politik sebeplerden ya da kast sisteminden dolayı egemen otoritelere başkaldıran, isyan hareketleri başlatan sosyal haydutlar ortaya çıkmıştır. Yaşadığı toplumun içinden sıyrılan bu kişiler, toplumun sorunlarına çözüm bulmak için hüküm süren otoriter güçlere karşı başkaldırı hareketine girişmişler ve idealleri için canları pahasına karşılarında duran egemen güçlerle savaşmışlardır.

Sosyal eşkıyalık, tarihte en yaygın ve en evrensel, toplumsal olaylardan biridir. Hemen her coğrafyada, her toplumda sosyal haydut olarak nam salmış, halk anlatılarına konu olmuş, yaptıklarıyla halkın gönlünde taht kurmuş birileri mevcuttur. Farklı milletlerde *Robin Hood* (İngiliz), *William Tell* (İsviçre), *Gregorio Cortez* (Meksika), *Jesse James* (ABD); Türk kültüründe ise Köroğlu en bilinen halk kahramanlarından (Gacar, 2019: 302). Bingöl yöresinde de yakın tarihte yaşamış, halk anlatılarına konu olan, barındığı ve konakladığı yerlere ismini veren Yado (Yadin Paşa), Eric Hobsbawm'ın sosyal eşkıya tanımlamasına birçok yönden uyan bir halk kahramanıdır. Bu çalışmada Eric Hobsbawm'ın *sosyal haydut* kavramı üzerinden yöredeki birçok insan için halk kahramanı kabul edilen Yado'nun yaşam öyküsü ve mücadelesi incelenecektir.

Sosyal haydut veya *eşkıya* olarak adlandırabileceğimiz bu kavramlar, tanım olarak Hobsbawm'ın ifadelerine göre şu şekilde verilmiştir: “*Köşe başında mutemedin birini soyan hürsüzdän, yöneticiler tarafından haydut diye nitelendirilen örgütlü asi ve gerilla birliklerine kadar, zor kullanarak soygun yapan bir grubun üyesi olan herkes yasalara göre eşkıyadır. Eşkıyalık bir toplumsal başkaldırı ve protesto olayıdır. Devlet otoritesi ve feodal beylere göre suçlu sayılan sosyal eşkıya gerçekte yasa dışına düşmüş köylüdür. Halkın gözünde o, bir kahraman, sınıfının yandaşı, oç alıcı, adaletsizliği düzeltmek için dövüşen biri, belki de onları özgürlüğe kavuşturacak bir liderdir.*” (Hobsbawm, 1995: 11). Görece suçlu, yasadışı işler yapan biri olarak kabul edilen eşkıya, halk nezdinde saygı, sevgi ve

hayranlık duyulan bir kahramandır. Onun yaptıkları toplum tarafından meşru sayılmıştır. Saklanması, gıda ve teçhizat temininde halktan yardım almış, böylece toplumdaki destek görmüştür. Bu kişilerin kısmi olarak topluma zararı dokunsa da *sosyal haydutluk* soylu bir direniş olarak halk arasında kabul görmüştür.

Göreceli bir kavram olan eşkıyalığa olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı yaklaşım söz konusu olmuştur. İlk yaklaşıma göre, eşkıyalık toplum ve halk adına yürütülen bir direniş hareketi olarak yüceltilirken diğer yaklaşıma göre eşkıyalık, devletin kontrolüne rağmen başına buyruk hareket eden ve halka zarar veren kişi ve gruplar olarak kabul edilmiştir (Gözütok, 2011: 50, Gacar, 2019: 303).

Hobsbawm'a göre sosyal haydutluk, daha çok kırsal kesimlerde yaşayan insanlar arasında yaygındır. Kent topluluklarındaki yeraltı dünyasının profesyonel gangsterleri ya da serbest çalışan adi hırsızlar ve çapulculuğu normal yaşamın bir parçası sayan bedeviler gibi toplulukları sosyal haydutluktan ayrı tutmak gereklidir. (Hobsbawm, 1995: 18). Adi hırsızlar zengin fakir ayırt etmeksizin herkesten çalan, yağma yapan ve elde ettiklerini bireysel güç ve şahsi menfaatleri uğruna kullanan, idealleri olmayan, halk tarafından destek ve kabul görmeyen azınlık suçlulardır. Bir sosyal haydutun fakir ve mazlum köylüden çalması ise beklenmeyen bir durumdur. Sosyal haydut idealleri için savaşmakta, ihtiyaçlarını zengin feodallerden ve otoriter güçlerden temin etmeye çalışmaktadır.

Bireyi eşkıya olmaya sürükleyen sebepler vardır; çünkü eşkıyalık olağan dışı şartlar altında ortaya çıkmaktadır. Bu durum, halkın yaşam koşullarının değiştiği, halk üzerindeki baskıların arttığı, olağanüstü dönemlerde daha çok görülmektedir. Tarihe bakıldığında da eşkıyalık ekonomik krizin görüldüğü ve halkın yoksul düştüğü, politik baskıların arttığı, halkın alışık olduğu yönetim şekillerinin değiştiği dönemlerde yaygınlaşmaktadır.

Toplum üzerindeki baskının arttığı dönemlerde eşkıyalar halk içinden çıkmış biri olarak bozulan düzene ve otoriter yönetime boyun eğmeyi reddetmiş ve halkın içinden sıyrılmışlardır. Hobsbawm'ın deyişiyle bu kişiler toplumun gidişine ayak uyduramayıp kanun dışına ve suça itilen insanlardır. Öte yandan eşkıyalık, köy toplumu için bir kurtuluş değil belirli koşullarda toplumdaki kaçmanın bir biçimidir. Bireysel boyun eğmeyi reddetmelerinin dışında eşkıyalar öteki köylülerden farklı bir düşünce yapısına sahip değillerdir. Toplumsal ve politik örgütlenme için yeni görüşler ortaya atmaları beklenen peygamberler ya da teorisyenler değil, salt eylemcilerdir. Kendine güvenen, sağlam karakterli ve lider görevini yerine

getirebilecek askeri yetenekleri olan insanlardır. Görevleri, izlenecek yolu keşfetmek değil işaret etmektir. Bu anlamda sosyal eşkıyalar, devrimci değil reformisttirler (Hobsbawm, 1995: 18-19)

Politik anlamda eşkıyalar eski düzenden yana olan devrimcilerdir. Yeni düzen halkın yaşamında zorbalık ve baskı oluşturunca halk içinden bu duruma başkaldıran eşkıyalar ortaya çıkar. Eşkıyalık büyük bir hareketin içinde yer aldığı zaman toplumun yapısını değiştirecek olan gücün bir parçası haline gelebilir (Hobsbawm, 1995: 20-21). Bir eşkıya, başlattığı hareketin öncüsü / sembolü haline geldiğinde; mücadeleleri sonucunda halkına karşı süregelen zulmü sona erdirip hür ve kardeşçe yaşanan adil bir insan hayatı sunduğunda, tüm bunları sağlayabildiği ölçüde gerçek anlamda bir devrimci olabilmektedir.

Hobsbawm, sosyal eşkıyaların devlet karşısında suçlu birer kanun kaçağı olmalarına rağmen köylü toplumları içinde kalmaları, halkın onları birer kahraman olarak görmeleri ve onları adalet adına öç alan savaşılar olarak kabul ederek kendilerine hayranlık duymalarından dolayı sosyal eşkıyaları, sıradan eşkıyalardan ayırmıştır (Hobsbawm, 1995: 25-26). Çalışmamızda ele aldığımız Yado, halk içinde efsaneleşen bir karakter olması hasebiyle Hobsbawm'ın *erdemli haydut* için belirlediği prensiplere uygun özellikler barındırmaktadır. Hobsbawm'ın sınıflandırmasına göre erdemli eşkıyalarda bulunan nitelikler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- 1- Erdemli bir eşkıya suç işleyerek değil, adaletsizliğin kurbanı olarak kanun dışına düşer. Ya da halk tarafından değil otoritelerce suç kabul edilen bazı eylemlerden ötürü hüküm giyer.
- 2- Adaletsizliğe karşı çıkar.
- 3- Zenginlerden alıp fakirlere verir.
- 4- Nefsi müdafaa ve öç alma dışında adam öldürmez.
- 5- Şayet yaşarsa, kendi halkına, şerefli bir adam ve topluluğun saygı duyulan bir üyesi olarak geri döner. (Zaten kendi halkını hiçbir zaman terk etmez.)
- 6- Ona hayran olunur, yardım edilir ve desteklenir.
- 7- Topluluğun hiçbir üyesi ona karşı olan otoritelere yardımcı olmayacağından, ancak ihanete uğrayarak öldürülür.
- 8- Görünmez bir yaratık, ele geçmez, kurşun işlemez bir insan olarak kabul edilir.

9- Adil olan kralın ya da imparatorun düşmanı değil, orta tabakanın, ruhban sınıfının ve baskı yapanların düşmanıdır (Hobsbawn, 1995: 34-35).

1. Yado'nun Hayatı³

Nüfus kayıtlarına göre adının Yahaza olduğunu öğrendiğimiz Yado, 1889-1929 tarihleri arasında yaşamıştır. Ailesi Genç ilçesinde meskûm Zıktê aşiretine mensuptur; fakat eski zamanlarda Bingöl'e yerleşmişlerdir. Yado'nun annesi *Firasetê Babun*, babası ise *Mehmud Ebas*'tır. Yado, babasından dolayı *Yad Mehmud Ebas* olarak da tanınmaktadır. Ehmedê Dirihî'nin tespitlerine göre halk arasında *Yad*, *Yadê Began*, *Yadê Ewasî*, *Yadê Mehmudê Ebasî*, *Yadîn*, *Yadîn Axa*, *Yadîn Paşa*, *Yado*, *Yado Axa*, *Yado Paşa*, *Yadoyê Dimilî*, *Yadoyê Navdar*, *Yahaza*, *Zaza Yado* isimleriyle de bilinmektedir.

Yado, üç evlilik yapmıştır. İlk eşi, aynı zamanda akrabası da olan *Rebîaya Esîlan*'dır. Rabia'dan *Filit*, *Mahmut* ve *Çerkez* adında üç çocuğu olmuştur. kinci eşi ise Bingöl'un Kur köyünün mezrası *Qeldar* köyünden *Ezimşêr* kızı *Telli*'dir. Eşi, *Telli*'den iki kızı ve *Cezayir* adında bir oğlu olmuştur. Yado, firari olduğu dönemde eşi *Telli*'nin ailesi tarafından oldukça destek görmüştür. *Telli*'nin iki kardeşi *Huseyni* ve *Mehmedi* Yado'nun firari olduğu dönemde yanında bulunmuşlardır. *Telli*'nin ailesi bölgede *Key Ezimşêr* olarak tanınmaktadır. Üçüncü eşi ise Suriye'de evlendiği *Sadoyê Telha* kızı *Gulşa*'dır. *Gulşa* Suriye'de kalmıştır, Yado'nun ölüm haberinden sonra başka biriyle evlenmiştir.

Yado, firari duruma düşmeden önce Bingöl'de resmi vergi tahsildarı olarak çalışmıştır. Bingöl'ün köylerinden vergi toplamıştır. 1924 yılında Bingöl'de görev yapan bir savcı ile Genç kaymakamı arasında bir sorun yaşanmış, eş zamanlı olarak savcının evi soyulmuş, Yado da aradaki sorunlara müdahil olmuştur. Devamındaki olaylar neticesinde Yado kaçmak zorunda kalmış, firari durumuna düşmüş ve dağları mesken edinmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar, Karlıova ile Bingöl arasındaki köylere kadar gelmişlerdir. Yado, 1916-1917 yıllarında Osmanlı-Rus harbinde Ruslara karşı Şeyh Şerif'in alayında bayraktar olarak görev almıştır. Alayda erzak yokluğundan açlık baş göstermiş, bunun üzerine Yado bir hileyle Rus askeri depolarından erzak

³ Yado'nun hayat hikâyesinin tespitinde Ahmet Kasımoğlu, W.K. Merdimin S.Kurij'in yaptığı araştırmalar sonucunda elde edilen bulgulardan ve sözlü kültürde Yado'ya bağlı olarak anlatılan halk anlatılarından faydalanılmıştır.

getirmeye çalışmıştır. Mücadeleler sonucunda Ruslara esir düşmüş; fakat Rusların elinden kurtulmayı başarmıştır.

1925 yılında Şeyh Said'in devlete karşı isyan sürecinde Yado, arkadaşlarıyla birlikte Şeyh Said'in yanında yer almıştır. Şeyh Said 15 Şubat 1925 tarihinde Genç'i ele geçirip başkent ilan etmiş, 16 Şubat 1925'te ise Bingöl'ün kontrolünü ele geçirmiştir. İsyanın genişlemesiyle birlikte Yado ve Şeyh Şerif Palu-Elazığ cephesinin sorumluluğunu üstlenmişler ve 21 Şubat 1925'te Palu'yu ele geçirmişlerdir. Yado ve Şeyh Şerif emrindeki adamlar, Elazığ'ı ele geçirmek için yola koyulmuşlar, Elazığ kuşatmasında galip gelmişler ve Elazığ'ın yönetimini ele geçirmişlerdir. Bu durum Ankara'da büyük bir infial ile karşılanmış ve merkezi hükümetin istifasına yol açmıştır. Yado ve arkadaşları Elazığ kuşatmasından sonra kentte yaşanan yağma ve hırsızlık olayları sonucunda kentin yönetimini ancak üç gün ellerinde tutabilmişlerdir. Resmi güçlerin karşı hücumuna daha fazla dayanamayarak Bingöl'e doğru geri çekilmişlerdir. Yado'nun arkadaşı Şeyh Şerif, 8 Nisan 1925'de Bingöl çevresinde ihbar sonucu askerler tarafından yakalanmıştır. Yado, yardıma gitmeye çalışmışsa da başaramamıştır. Şeyh Said ve arkadaşları da Varto civarında resmi güçler tarafından yakalanmıştır. İsyanın bastırılmasından sonra Yado direnişine devam etmiş, dağları mesken tutmuş ve kaçak hayatı yaşamaya devam etmiştir. Yado uzun süre Bingöl ve yöresinde bulunmuş, Kara Cehennem, Metan, Hesar, Akdağ, Ota, Şem, Koz, Hamirpêrt, Mêrgemir, Şerevdin, Kanireş, Az, Puex, Sancak ve Şirnan bölgelerinde kalmıştır.

Yado, Şeyh Said isyanında destek veren ailelere uygulanan gayri resmî sürgün politikalarına karşı çıkmış ve 1926 yılının sonbaharında 500 kişilik bir kabileyle beraber Suriye'ye doğru yolculuğa çıkmıştır. O dönemde Fransız mandasında olan Suriye'ye vardıklarında dönemin Halep Valisi Yado ve arkadaşlarından silahlarını teslim etmelerini istemiştir. Fakat Yado *biz silahlarımızı teslim etse idik, Türk askerine teslim ederdik, buralara kadar gelmezdik, biz bir milletin davasını savunuyoruz*, demiştir. Suriye'de buldukları sürede Suriye yöneticileri onları değişik yerlerde ikame etmişlerdir.

Yado, Suriye ve Lübnan'da siyasi faaliyetler sürdürmüş, Türkiye'den kaçan veya sürgüne gönderilen bazı muhaliflerle toplantılar yapmıştır. Orada yürüttüğü faaliyetlerden sonra bazı arkadaşlarıyla beraber mücadelesine devam etmek için 1927'de Bingöl'e geri dönmüştür. Döndüğünde artık yörede devlet tarafından siyasi otoritenin sağlandığını, kendisiyle beraber cenk eden eski arkadaşlarının da ya cezaevlerinde olduğunu ya da idam edildiğini görmüştür.

Eşleri Telli ve Rabia da Yado'nun dağdaki eşkıyalık hayatında beraberinde bulunmuşlardır. Telli ve Rabia, Yado ile beraber dağda kalmışlar, diğer direnişçiler gibi giyinmişler ve bütün çatışmalara onlarla birlikte katılmışlardır. Rabia, bir ihbar sonucu Bingöl'de yakalanmış, önce Elazığ'a oradan Kayseri'ye oğlu Çerkez ile birlikte sürgüne gönderilmiştir. Sürgünden sonra tekrar Bingöl'e dönüp iki evlilik daha yapmıştır. Telli ise, çıkan bir çatışmada vurularak ölmüştür.

Yado, Telli'nin vurulduğu çatışmada askerlerden kaçarak Lice ve Genç sınırına kadar gelmiştir. Botanlı Hacı Şükrü adındaki bir arkadaşı Yado'ya *sen burada bekle biz sana mermi ve başka ihtiyaçlarını getiririz*, demiş, Yado da onlara inarak söylenen yerde beklemiştir. Arkadaşı Hacı Şükrü ise askerlere Yado'nun orada olduğunu haber vermiştir. Askerlerin gelmesiyle beraber Yado kaçmış; fakat vurulmaktan kurtulamamıştır. Başsız gövdesi Genç'e bırakılmış, kafası ise ibret olarak sergilenmek üzere Bingöl'e getirilmiştir.

Yado'nun keskin gözleri olduğu için *kartal bakışlı* olarak bilinmiş, katıldığı çatışmalardan birinde ayağından yaralandığı için topalladığı, boyunun çok kısa olduğu, iyi bir hafızaya sahip olduğu, dört dil bildiği, keskin nişancılığı ile nam saldığı, hoşgörülü ve yardımsever olduğu rivayet edilmiştir. Firari olduğu süre boyunca halk içerisinde zulme uğrayan, yardım isteyen herkesin yardımına koşmuştur. Bingöl halkı arasında efsanevi bir kişiliğe dönüşen Yado, civarda konakladığı, barındığı çoğu yere ismini vermiştir. Bu yerler hala halk arasında Yado çeşmesi, Yado deresi, Yado'nun evi, Yado'nun mağarası, Yado'nun eşinin mezarı, Yado'nun tayyareyi düşürdüğü yer, Yado'nun harabesi olarak adlandırılmaktadır.

Yado üzerine çokça türküler yakılmış, roman ve hikâyeler yazılmış, çeşitli dergilerde araştırma yazıları yazılmıştır. Örneğin Bingöl'ün ünlü dengbêjlerinden Ehmedê Bêrtî, Mahbube Kaygalak Yado üzerine türkü yakanlardan bazılarıdır. Yine Bingöl yöresinde düğünlerde sıklıkla söylenen *Bingol Şewti* türküsünün de Yado ve eşi Telli üzerine söylendiği rivayet edilmektedir.

2. Eric Hobsbawm'ın Sosyal Haydut Kavramı Üzerinden Yado Hikâyesinin Tahlihi

Genel anlamda haydutluğun algılanışı ve ortaya çıkma şartlarını değerlendiren Hobsbawm, erdemli soyguncu olarak tanımladığı haydutların toplumsal rolü ve yerel halkla olan ilişkisine dair ortaya koyduğu prensiplerini dokuz maddede toplamıştır. Hobsbawm'ın halk-haydut ilişkisi düzleminde sistematikleştirdiği sosyal haydut imajı, Bingöl'de yaşamış olan ve bir isyancı olarak değerlendirilen

Yado'yu bu imaj bağlamında okumayı mümkün kılmaktadır. Hobsbawm'ın ortaya koyduğu bu tasnifi, Yado'nun haydutluk düzleminden erdemli soyguncu, sosyal haydut ve nihayetinde halk kahramanı statüsüne yükseliş sürecinin belirlenmesi açısından da önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda, Yado'yu ve mücadelesini Hobsbawm'ın söz konusu tasnifi bağlamında okumaya başlamak ve halk rivayetleri çerçevesinde yaratılmış olan kahraman imajının yapısal durumunu ortaya koymak yerinde olacaktır.

2.1. Erdemli soyguncu yasadışı mesleğine bir suç işleyerek değil, haksızlığın kurbanı olarak ya da halk geleneğinin değil, otoritelerin suçlu bulunduğu bir hareket yüzünden zulüm görererek başlar.

Savcı ile kaymakam arasında bir problem ortaya çıkmış, sonrasında savcının evi soyulmuş ve bu olaydan Yado sorumlu tutulmuştur. Bu durumun neticesinde firari durumuna düşen onurlu ve erdemli eşkıya Yado bir haksızlığın sonucunda yasadışı mesleğine başlamıştır.

Politik anlamda eşkıyalar eski düzenden yana olan devrimcilerdir. Gelen yeni düzen halkın yaşamında zorbalık ve baskı oluşturuyorsa halk içinden bu duruma başkaldıran eşkıyalar ortaya çıkmaktadır (Hobsbawm, 1990: 11). Osmanlı-Rus harbinde Ruslara karşı savaşan Yado, cumhuriyetin ilanıyla beraber gelen yeni yönetimin yereldeki uygulamalarından hoşnut değildir. Cumhuriyet ilanından sonra yeni yönetime başkaldırı hareketini başlatan Şeyh Said isyanında kuvvet komutanı olarak yer alması da bu durumun bir göstergesidir.

Eşkıyalık toplumsal gerilimlerin ve karışıklığın olduğu dönemlerde gelişmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemler aynı zamanda zulmün de ortaya çıkmasını hazırlayan koşulları içinde taşımaktadır (Hobsbawm, 1990: 55). Yado'nun Eşkıyalığa başlamasını da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve kuruluşuyla beraber inkılap hareketlerine girişilmesi, yeniliklere karşı halkın bazı kesimlerinde tepki ile karşılanmıştır. Oluşan bu tepkiler yer yer isyan hareketlerinin başlamasına neden olmuştur. Giriştiği yasadışı eşkıyalık faaliyetinden önce sıradan bir vatandaş, devletin bir memuru olan Yado halkına karşı haksızlık yapıldığını düşünmüş ve başlatılan isyan hareketine katılıp –kendince- halkının hakkını savunma yoluna gitmiştir.

2.2. Erdemli soyguncu haksızlıkları düzeltir.

Adaletsizliğin kurbanı olan eşkıyalar, en azından kendileri için söz konusu olan, haksızlıkları düzeltme ihtiyacıyla ortaya çıkmışlardır (Hobsbawn, 1995: 35). Yado gerek dini gerekse milli aidiyetleri gereğince devletin uyguladığı politikaları beğenmemektedir ve Şeyh Said isyanında devlete karşı başkaldırı hareketlerine katılmıştır. Yado'nun Şeyh Said isyanına katılmasındaki gerekçe, isyanın da gerekçesi olan dini değerlerin yeni devlet yönetimince ortadan kaldırılmaya çalışılacağı ve oluşturulan ulus devlet temelindeki yeni rejimin, Yado'nun mensup olduğu etnik aidiyeti yok sayacağı fikrine dayanmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte bazı yerel yöneticilerin halka karşı baskıcı tutumlarına, halka zulmeden feodal oluşumlara karşı Yado, halkının yanında saf tutmuş ve otoriteyi temsil eden kişilere karşı mücadele etmiştir.

Şeyh Said isyanının genişlemesiyle beraber Genç, Bingöl, Palu, Elazığ kentlerini ele geçiren güçler kendi yönetimlerini oluşturup Genç'i başkent ilan etmiş ve ele geçirdikleri illere kendi belirledikleri yöneticileri atamışlardır. Haksızlıkları kendi yönetimleri ile düzeltme düşüncesine girmişlerdir.

2.3. Erdemli soyguncu zenginden alıp yoksula verir.

Eşkıyalar kendilerini adaletin temsilcisi, bozulan ahlakın düzelticisi olarak görmüşlerdir. Otoritelerle giriştikleri mücadelede kendilerine destek bulmak için yoksula ilişmemişler ve yoksulun yanında yer almışlardır. Erdemli eşkıyaların serveti yeniden dağıtmakla ün kazandıkları tartışmasız bir gerçektir (Hobsbawn, 1995: 36).

Yado, henüz Osmanlı devletinin bir askeriye bile Osmanlı-Rus harbinde erzağı biten Osmanlı askerlerine erzak bulmak için Rus askerlerinin erzaklarını çalmaya çalışmıştır. Dağlarda yaşadığı süreçte ise her koşulda fakir, köylü halkın yanında olmuştur. Devletin desteğini arkasına alan feodal güçlere karşı halkın çıkarlarını gözetmiştir. Köylerde ağalara ve yerel yöneticilerin baskısına maruz kalan ve kendisinden yardım isteyen halkın yardım isteklerini geri çevirmemiştir.

2.4. Kendini savunma ya da haklı yere öç alma dışında hiçbir zaman adam öldürmez.

Adam öldürme ve terör yaratmada ölçülü olmak sosyal eşkıya imgesine ait bir özelliktir. Sosyal eşkıyalar genellikle öç alıcılardır ve eylemlerinin yarattığı korku ve dehşete rağmen yine de bu eylemlerden ötürü kahraman sayılmışlardır. Eşkıya

olma gerekçeleri adaleti yerine getirmek değil, yoksulun ve zayıfın da gerektiğinde dehşet salabileceğini ispat etmektir (Hobsbawm, 1995: 47).

Yado, davasında ısrarcı bir sosyal hayduttur. Benimsediği görüşler çerçevesinde sadece askerlerle savaşa girmiştir. Kendisine saldırılmadığı sürece çatışmaya girmemiştir. Çatışma esnasında er rütbesindeki askerlere kurşun sıkmaktan imtina etmiştir. Girdiği çatışmalarda nara atarak ön saflara rütbeli askerleri çağırması ve er kısmının geride kalmasını istemesi bu tezi kuvvetlendirmektedir. Yerel halktan kendisine ihanet edilmediği sürece kimseye zarar vermemiştir.

2.5. Eğer yaşarsa onurlu bir vatandaş ve topluluk üyesi olarak halkına geri döner. Aslında topluluğu hiç terk etmez.

Sosyal haydut, halkını hiçbir zaman terk etmemiş ve çoğunlukla halkına yakın yerlerde yaşamaya gayret etmiştir. Halkı da ona toplulukları için bir vazife yüklemiş ve bu yüzden kahramanına sahip çıkmıştır (Hobsbawm, 1995: 40-41).

Yado, Şeyh Said isyanıyla beraber başlattığı mücadelesinden isyanın bastırılması sonrasında yine de vazgeçmemiştir. Çünkü o, mücadelesini halkına karşı bir görev olarak benimsemiştir. Şeyh Said ve arkadaşlarının yakalanıp idam edilmesinden sonra o eşkıyalığın ikinci aşamasını başlatmıştır. Devlet güçlerinden kaçmayı başarmış ve coğrafyasına hâkim olduğu Bingöl dağlarına ve yaylalarına sığınmıştır. Yado'yu halk arasında efsane kılan olaylar da isyan sonrası yaşadığı süreçte gelişmiştir. İsyanın bastırılması sonucu devlet güçleri isyana destek veren halktan çoğu kişiyi yakalayıp ya idam etmiş ya da hapis veya sürgüne göndermiştir. Yado ise yanındaki birkaç arkadaşıyla dağlarda firar yaşamını sürdürmüştür. Devletin uyguladığı sürgün politikalarına karşı gelerek beraberinde 500 kişilik bir kabileyle halk arasında *bın xet* olarak adlandırılan Suriye'ye göç etmiştir. Zorlu bir yolculukla, çoğu yerde çatışarak, beraberindekileri Suriye'ye ulaştırmayı başarmıştır. Suriye ve Lübnan'da muhalif gruplarla çeşitli siyasi faaliyetlere ve toplantılara katılmış, beraberindeki küçük bir grupla kaçak yollardan tekrar mücadelesini sürdürmek üzere Bingöl'e, mücadelesini başlattığı yere, halkına geri dönmüştür.

2.6. Halkı ona hayranlık besler, yardım eder ve destek verir.

Eşkıyaların varlıklarını sürdürebilmek için yiyeceğe, silaha ve cephaneye ihtiyaçları vardır. Dağlarda saklandıkları süre boyunca bölge halkının ve çobanların tükettiği kendi üretimleri olan yiyecek, giyecek ve içecekten fazla bir şey talep etmemişler ve bu maddeleri yeteri kadar elde edebildikleri takdirde bununla

yetinmişlerdir (Hobsbawn, 1995: 71). Yado, 1925 yılında Şeyh Said ve arkadaşlarının idamından 1929 yılına kadar dağları kendine mesken edinmiş ve eşkıyalık için uzun sayılabilecek dört yıllık bir süreçte mücadelesine halktan aldığı destekle devam etmiştir. Yiyecek, silah ve cephane ihtiyaçları kendisine ve davasına destek veren yerel halk tarafından karşılanmıştır. Yıllarca dağlarda barınabilmesi halkın ona hayranlık beslediğini, yardım ettiğini ve destek verdiğini göstermektedir. Nitekim ölümünden sonra günümüze kadar halk anlatılarına ve türkülere konu olması da halk arasında efsaneleşen bir kahraman olduğunu göstermektedir.

2.7. Topluluğun hiçbir üyesi ona karşı otoriteyle işbirliği yapmayacağına göre ancak ve her zaman ihanet yüzünden ölür.

Eşkîya efsanesinin köylüler arasında kendine özgü bir yeri vardır. Fakat halk arasında sevilen kanun dışı kişilerin kazandığı itibar, ünlerinin kısa ömürlü olmasını engelleyememektedir (Hobsbawn, 1995: 115).

Yado mücadelesi boyunca halktan sürekli destek görmüş ve bu destek sayesinde dağlarda barınabilmiştir. En büyük desteği bölgede güçlü bir nüfuzu bulunan eşi Telli'nin ailesinden almıştır. Telli'nin erkek kardeşleri Yado'nun son anına kadar birlikte cenk etmişlerdir. Ancak her toplumda olduğu gibi resmi otoriteye yaranmaya çalışan zengin aileler ve aşiret birlikleri yerelde güçlerini sağlamlaştırmak adına Yado gibi sosyal haydutları kendi otoritelerine tehdit olarak görmüş ve yakalanması için her türlü girişimde bulunmuşlardır. Resmi otorite kendisi için tehdit olarak algıladığı Yado'nun yakalanması için başına ödül koydurtmuştur. Yado, yerinin tespit edilmesi ve yapılan ihbarlar sonucu sürekli yer değiştirmiştir; fakat resmi otoriteye şirin görünmeye çalışan ve menfaat peşinde koşan yakın çevresinden bazı tanıdıklarının ihaneti sonucu askerler tarafından ele geçirilmiş ve yandaşlarına gözdağı vermek amacıyla kafası gövdesinden ayrılmak suretiyle öldürülmüştür.

2.8. Görünmez bir yaratık, ele geçmez, kurşun işlemez bir insan olarak kabul edilir.

Eşkîyaların dağlar, yüksek ovalar, ormanlar ve dar geçitli engebeli yöreler gibi ırak ve ulaşılmaz bölgelerde görüldüğü, endüstrileşme öncesinin gelişmemiş yollarında kol gezdiği bilinen bir gerçektir. Eşkîyaların saklanabilecekleri güvenli ve ulaşılmaz yerleri seçmeleri hayatta kalmalarını ve mücadelelerini yürütebilmelerini sağlar.

Haydutlar, kitapların resmî tarihinden bağımsız olarak hatırlanan bir tarihe aittirler. Köylüler için eşkıyanın kurşun işlemez, bıçak geçirmez oluşu sadece sembolik anlam taşımamaktadır. Onların gözünde eşkıya iyilikseverliklerinden ötürü kutsanmıştır. Eşkıyalar ulaşılması zor yerlerde kılık değiştirerek ya da sıradan insanların kıyafetlerini içinde dolaşmışlardır. Kimse onları ele vermedikçe halktan ayırt edilmeleri mümkün olmamıştır (Hobsbawm, 1995: 42).

Yado dağlarda kaldığı sürece halk içinde bir efsaneye dönüşmüştür. Halk arasında bir kartal gibi keskin bakışları, iyi bir avcılığı ve aniden düşmanının karşısında belirmesi gibi özellikleriyle *dağ kartalı* olarak bilinmektedir. Şeyh Said isyanından sonra isyancıların çoğunun devlet tarafından yakalanıp cezalandırılmasına rağmen o, egemen güçlerle girdiği onlarca çatışma sonucunda hayatta kalmayı başarmıştır. Uzun süre hayatta kalmasının sırrı coğrafyasına çok iyi hâkim olduğu, doğup büyüdüğü topraklarda mücadelesini sürdürmesinden ve kendisine iyi saklama imkânı oluşturan yerleri seçmesinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde bile Yado'nun barındığı, saklandığı yerler hala da onun ismiyle anılmaktadır.

2.9. Adil olan kralın ya da imparatorun düşmanı değil, orta tabakanın, ruhban sınıfının ve baskı yapanların düşmanıdır.

Yönetimin bozuk ve yetersiz olması eşkıyanın işine yarar (Hobsbawm, 1990: 71). Kahramanın otoriteye başkaldırısı için dönüm noktası bir olay gerekmektedir. Çatışma, kaynama noktasına ulaştığında, görünüşte önemsiz ya da kayda değer olmayan bir olay bile, bir yasa dışı kahraman ya da kahramanlar hakkında anlatılara dönüşen ışığı yakabilmektedir. Sıklıkla böyle bir gerilim etnik köken, milliyet, din, sınıf, kast veya bu faktörlerin uçucu bir bileşimi etrafında dönmektedir.

Yado'nun mücadelesi politik sayılabilecek bir mücadeledir. Gerek Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yönetimde oluşan aksaklıklar gerekse de cumhuriyetin ilanı ile yeniden şekillenen yönetim sistemindeki belirsizlikler taşrada düzensizliklere yol açmıştır. Osmanlı yönetiminden sonra yeni oluşturulan devlet yönetiminin ulus devlet mantığına bürünmesi, etnik ve dini kimliklere karşı baskı ve yok sayma girişimlerine girdiği düşüncesi Yado'nun isyan hareketlerine katılmasına sebebiyet vermiştir; fakat Yado, mücadelesini doğrudan devlet olgusuna yöneltmemiş, yereldeki zorbalıklara karşı durmuştur. Öte yandan Yado mücadelesinde halka baskı yapan ağaların da karşısında durmuştur. Dolayısıyla Yado'nun mücadelesinin devletsiz bir düzen ya da düzensiz bir devlet olduğunu

söylemek mümkün değildir. Onun isteği halkın baskılardan uzak, adil bir yaşam sürmesini sağlamaktır.

Sonuç

Sosyal haydutlar insanlık tarihi boyunca tüm toplumlarda ortaya çıkmışlardır. Sosyal haydutlar bir dava adamı olması yönüyle adi soyguncular ve isyancılardan ayrılmışlardır. Onlar, haksızlıklar karşısında halkın menfaatleri için hayatları pahasına bir mücadele yürütmüşlerdir. Sosyal haydutlar resmi yönetimlerin bozulup yerel yöneticilerin halka zulüm ettiği, kaosun hâkim olduğu, savaş veya kıtlık zamanlarında ortaya çıkmışlardır. Başlattıkları hareketler resmi makamlarca suç teşkil etmesine rağmen halk nezdinde meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilmiş ve halk tarafından desteklenmiştir. Zaten halk tarafından desteklenmeyen bir sosyal haydudun mücadele etme imkânı da pek mümkün değildir.

Hobsbawm'ın sosyal haydut prensipleri olarak belirlediği tüm kriterleri kapsayan bir sosyal haydut olan Yado, Bingöl ve civarında nam salmış biridir. Genç yaşta gördüğü savaşlar ve karşılaştığı haksızlıklar Yado'yu bir sosyal haydut olma yoluna itmiştir. Yado genç yaşta bir nefer olarak Bingöl'e kadar dayanan Rus güçlerine karşı halkı için mücadelesine başlamıştır. Rusların çekilmesinden sonra memurluk hayatına başlamış ancak yaşadığı olumsuzluklar kendisini bir mücadelenin içine girip dağlarda kaçak hayatı yaşamasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte oluşan yeni yönetim anlayışının halkı için olumsuz durumlar yaratacağını düşünmüş olacak ki Şeyh Said isyanında isyancıların yanında mücadelesini sürdürme kararı almıştır. İyi bir askeri yeteneği olması nedeniyle Şeyh Said isyanında ön saflarda yer almış, Şeyh Şerif ile birlikte Elazığ-Palu cephe sorumluluğunu üstlenmiştir. İsyanın bastırılmasından sonra devlet güçlerinden kaçmayı başarmış ve isyandan sonra dört yıl dağlarda mücadelesini sürdürmüştür.

Devlet nezdinde bir suçlu ve bir isyancı olmasına karşın halk nezdinde bir kahraman olarak anılmaktadır. Bu çalışmada Yado'nun sosyal haydut sınıflandırması içine alınmasının nedeni de budur. Nitekim Yado, Bingöl yöresinde üzerine türküler yakılmış, halk anlatılarına konu olmuş, barındığı yerler halen kendi ismiyle anılan biridir. Halk nezdinde bir insanın bu şekilde anılması onun halk tarafından efsanevi bir kahraman olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir.

Yado üzerine tarihi belgeler ve kaynaklar üzerinden objektif araştırmalar yapılması halinde hayatı ve mücadelesine ilişkin daha kapsayıcı bilgiler elde edilebilecektir.

Yaşadığı dönemin şartlarının onu eşkıyalığa sürüklediği ve bu olağanüstü şartların bir sonucu olarak Hobsbawm'ın ifadesiyle erdemli bir mücadeleye giriştiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

KASIMOĞLU, A ., (2010), “Yado Paşa”, *Vate Dergisi*, S. 34, ss. 26-45.

GACAR, Ş., (2019), “Hobsbawm'ın Sosyal Haydut Prensipleri Bağlamında Atçalı Kel Mehmet”, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 3, ss. 302-326.

GÖZÜTOK, T., (2011), “Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İz Düşümü”. *Türkbilig*, S. 21, ss. 49-72.

HOBSBAWM, E, J., (1995), *Sosyal İsyancılar* (Çev. Necati Doğru), İstanbul, Sarmal Yayınları.

KURİJ, S., (1997), “Yado Bir Türküdür Söylenir Ülkemde, Dilşah Hanım ile Röportaj”, *Hevi Gazetesi*, S. 20, ss. 32.

<http://www.zazaki.net/haber/yadonun-kizi-ile-roportaj-43.htm> (Erişim Tarihi: 14.04.2021)

<http://yeniyasamgazetesi2.com/yado/> (Erişim Tarihi: 04.05.2021)

http://www.wikiwand.com/diq/Yad%C3%AEn_Mehm%C3%BBd_Ebas (Erişim Tarihi: 04.05.2021)

<http://www.bernamegeh.org/2019/07/13/fesihe-mihe/> (Erişim Tarihi: 21.05.2021)